

УДК 351.316.6

DOI: 10.37128/2411-4413-2023-4-7

**ОСНОВНІ
ЧИННИКИ
ФОРМУВАННЯ
ПОВЕДІНКИ
ЛЮДИНИ
У СУСПІЛЬСТВІ****БЕРЕЗЮК С.В.,**
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних джерел енергії,***ПРОНЬКО Л.М.,**
*кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту та права,***ГОДА О.О.,**
*студентка факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті встановлено основні чинники, що впливають на поведінку людини у суспільстві, які взаємодіють між собою та у сукупності є внутрішнім змістом середовища її існування – об'єктивної реальності. Зазначені чинники включають побут, свідомість, потреби, інтереси, цінності, ідеологію, цілі, мотивацію та поведінку людини.

Встановлено, що першочерговим елементом механізму формування поведінки людини є побут, що представляє собою сукупність умов, засобів, способів і форм задоволення матеріальних і духовних потреб особистостей у процесі їх спільної діяльності, спілкування, різних форм взаємодії. З'ясовано що буття, як невід'ємний елемент побуту, має значний вплив на свідомість людей, проте зворотній характер взаємодії не виключається. Наведено складові побуту, які здійснюють вплив на свідомість людини. Окреслено типові інтереси й потреби людини, досліджено, яким чином відбувається взаємодія між ними. Узагальнено перелік загальнолюдських цінностей, відображено зміну пріоритетів у життєвих цінностях українців у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, з'ясовано найголовніші з них і встановлено, чому вони різняться у різних регіонах країни. Визначено роль ідеології у формуванні свідомості людини та її поведінці, обґрунтовано причину відсутності загальнодержавної ідеології в Україні й наслідки цього для суспільства. З'ясовано основні причини розбіжностей державних й індивідуальних інтересів, як це впливає на мотивацію та поведінку людини у суспільстві з метою досягнення власних цілей. Встановлено, що кожна особистість має так званий «мотиваційний мікс», тому з метою передбачення та прогнозування її поведінки у суспільстві потрібно розуміти внутрішні мотиви й зовнішні стимули, які спонукають її вести себе певним чином. Обґрунтовано чинники формування поведінки людини у суспільстві, особливості прояву яких у повсякденному житті можуть змінюватися під впливом суспільних трансформацій.

Ключові слова: побут, свідомість, потреба, інтерес, ідеологія, ціль, мотивація, поведінка, трансформація, чинники.

Табл.: 3. Рис.: 4. Літ.: 28.

**MAIN FACTORS OF THE FORMATION OF HUMAN BEHAVIOR IN
SOCIETY****BEREZIUK Sergiy,**
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Administrative Management
and Alternative Energy Sources*

PRONKO Lyudmila,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Management and Law

HODA Olena,
Student of the Faculty of Management and Law,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article identifies the main factors influencing human behavior in society, which interact with each other and, in aggregate, constitute the internal content of the environment of human existence – objective reality. These factors include everyday household, consciousness, needs, interests, values, ideology, goals, motivation and human behavior.

The authors establish that the primary element of the mechanism of human behavior formation is life, which is a set of conditions, means, ways and forms of satisfaction of material and spiritual needs of individuals in the process of their joint activity, communication, and various forms of interaction. It is found that life as an integral element of everyday life has a significant impact on people's consciousness, but the reverse nature of interaction is not excluded. The components of everyday life, which exert an influence on human consciousness, are given. Typical interests and needs of a person are presented, and the interaction between them is investigated. The authors summarize the list of the universal human values, that reflects the change of priorities in the life values of Ukrainians in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, identifies the most important ones and establishes why they differ in different regions of the country. The role of ideology in shaping human consciousness and behavior is established, the reasons for the lack of a national ideology in Ukraine and the consequences of this for society are substantiated. The main reasons for the divergence of the state and individual interests are clarified, as this affects the motivation and behavior of a person in society in order to achieve their own goals. It is established that each individual has a so-called «motivational mix», so in order to foresee and predict his or her behavior in society, it is necessary to understand the internal motives and external incentives that motivate him or her to behave in a certain way. The factors of the formation of human behavior in the society, the features of which can be manifested in everyday life can change under the influence of social transformations, are substantiated.

Key words: household, consciousness, need, interest, ideology, goal, motivation, behavior, transformation, factors.

Tabl.: 3. Fig.: 4. Ref.: 28.

Постановка проблеми. Зміна у суспільній свідомості українців внаслідок впливу різних чинників, унеможлиблює прогнозування поведінки й дій політичних еліт, що обумовлено прогалинами в економічній та соціальній політиці, непередбачуваними наслідками трансформаційних процесів, інформаційним перенавантаженням свідомості громадян тощо. Нерозуміння та небажання влади своєчасно реагувати на об'єктивні потреби громадян, призводить до виникнення «вакууму» між політичними елітами та їх електоратом, що, у результаті, сприяє появі соціальної напруги через невдоволення громадянами суспільними трансформаціями. Ігнорування об'єктивної реальності й недооцінка її як ключового фактору, що здійснює безпосередній вплив на соціум, може мати непередбачувані наслідки. Тому дослідження ключових чинників, що впливають на поведінку індивідів у суспільстві, є першочерговим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика поведінки

людини у суспільстві є досить актуальною, про що свідчить велика кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них варто виділити праці І. Владленої [1], С. Матяж і С. Березанської [2], К. Левчука [3], С. Панасюк [4], С. Рудницького [5], О. Петінової [6], Д. Токарчук і Н. Яремчук [7], Л. Шаповалової [9] В. Шпака [10] й інших.

І. Владенова у своїх дослідженнях зазначає, що ідеологія є складним соціально-політичним явищем, базові компоненти якого знаходяться у тісній взаємодії, що відповідно впливає на формування політичної свідомості громадян, як елемента суспільної свідомості, і позначається на їх поведінці. Авторка дійшла висновку, що будучи структурованою системою, ідеологія визначає вектор соціально-політичних трансформацій у суспільстві [1, с. 55].

К. Левчук дотримується думки, згідно з якою ідеології можуть бути різноманітними й з часом трансформуватися, тому вони відіграють ключову роль у формуванні політичних систем, суспільних поглядів і культурних стереотипів [3, с. 718].

На думку С. Матяж й А. Березанської, система цінностей, як один із чинників поведінки людини, не є пасивним наслідком еволюції людства. Вона формується у процесі взаємодії соціокультурного макросередовища й мікросередовища, особистого й суспільного тощо. Цінності є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини. Вчені вважають, що індивідуальні цінності людини завжди превалюють над суспільними [2, с. 30].

С. Панасюк, досліджуючи роль культури побуту у формуванні особистості, встановила тісний взаємозв'язок морального й естетичного аспектів під час характеристики поведінки людини. Тому цілеспрямований естетико-виховний вплив на особистість, на думку дослідниці, повинен мати організований, послідовний та систематичний характер [4, с. 464].

С. Рудницький, вивчаючи проблематику потреб людства, звернув увагу на те, що потреби формуються під впливом культурних, технологічних, духовних, фізіологічних й інших чинників. Автор вважає, що правові й політичні чинники мають опосередкований вплив на формування і задоволення потреб. На його думку, соціальні потреби стосуються невеличкої групи людей і спільнот, тоді як суспільні потреби – потреби всього суспільства [5, с. 161].

Специфічна сфера суспільного буття, у якій відбувається задоволення матеріальних і духовних потреб людей – це побут. На думку О. Петінової, глибокий аналіз менталітету українського народу має велике значення для подальшої розбудови України. Говорячи про менталітет, вона найперше має на увазі національні звичаї, традиції, обряди, сімейну обрядність, національне харчування, комфортне житло, відпочинок, організацію дозвілля та ін. [6, с. 8].

На думку Л. Шаповалової, в умовах трансформаційних процесів, які відбуваються у сучасному українському суспільстві й стосуються усіх сфер його життєдіяльності, проблема побуту є актуальною й потребує подальшого дослідження. Авторка зазначає, що погляди вітчизняних і західних дослідників на побут різняться між собою, оскільки сьогодні наш побут перебуває під впливом глобалізаційних процесів й постійно з'являються нові фактори, які здійснюють на нього прямий чи опосередкований вплив [9, с. 131].

У наших попередніх дослідженнях розглядалося, що подальші зміни у вітчизняному суспільстві значно залежать від дієвості політиків. Це насамперед

вимагає зміну їх поведінки в етичному плані. Оскільки влада обирається народом, який делегує право можновладців управляти державою, то інтереси саме народу, пересічних українців, повинні бути домінуючими над власним его політиків [7, с. 28].

На думку К. Маркса, на різних етапах домінували ті чи інші теорії суспільного розвитку. Проте з розвитком науки, появою нових знань, з'являлися нові бачення щодо розв'язання певних проблем, які мали місце у суспільстві. Тому не потрібно виправдовувати теорії, які себе не виправдали, або вже не є дієвими, потрібно розробляти нові концепції, що відповідатимуть вимогам сьогодення [8, с. 53]. Зокрема, критикуючи марксистську концепцію «матеріалістичного розуміння історії», В. Шпак зазначав, що вона була «дитям» свого часу й базувалася на існуючих знаннях про економіку й суспільство, які сьогодні значно розширені й поглиблені [10, с. 69].

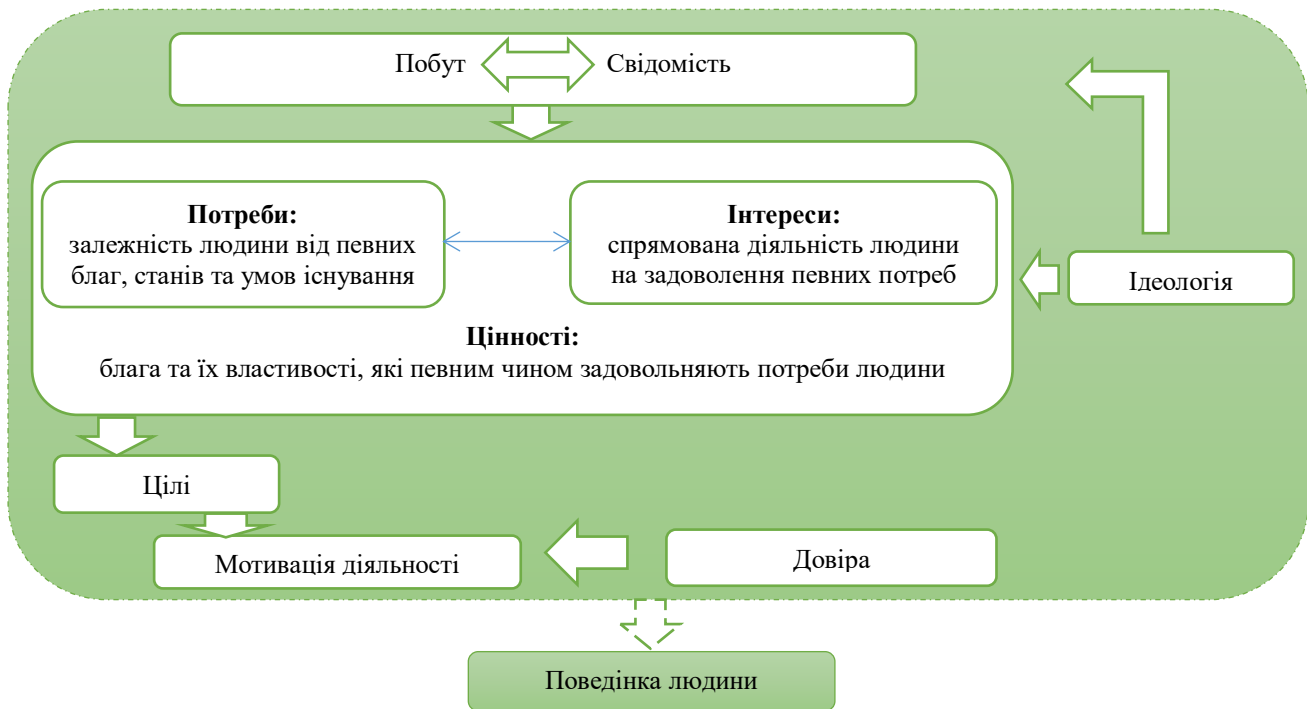
Отже, незважаючи на значну кількість наукових доробків, що стосуються проблематики поведінки людини у суспільстві й чинників, що її визначають, більшість досліджень мають фрагментарний характер і стосуються лише певних її аспектів. Тому проблематика поведінки людини у суспільстві й сьогодні є актуальною, а тому потребує нових підходів до з'ясування природи цього суспільного явища задля вироблення дієвих методів впливу на поведінку людини.

Мета і завдання. Метою дослідження є встановлення основних чинників, що впливають на поведінку людини у суспільстві та водночас є внутрішнім змістом створених умов і процесів у середовищі, у якому безпосередньо здійснюється управлінський вплив на неї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна діяльність людини – це цілеспрямовані дії, в основі котрих є потреби, інтереси й цінності, які є «внутрішнім двигуном» особистості й безпосередньо впливають на її поведінку. Загалом механізм формування поведінки людини доволі складний та включає в себе багато компонентів, що формуються під впливом об'єктивної реальності та є невід'ємною її складовою (рис. 1).

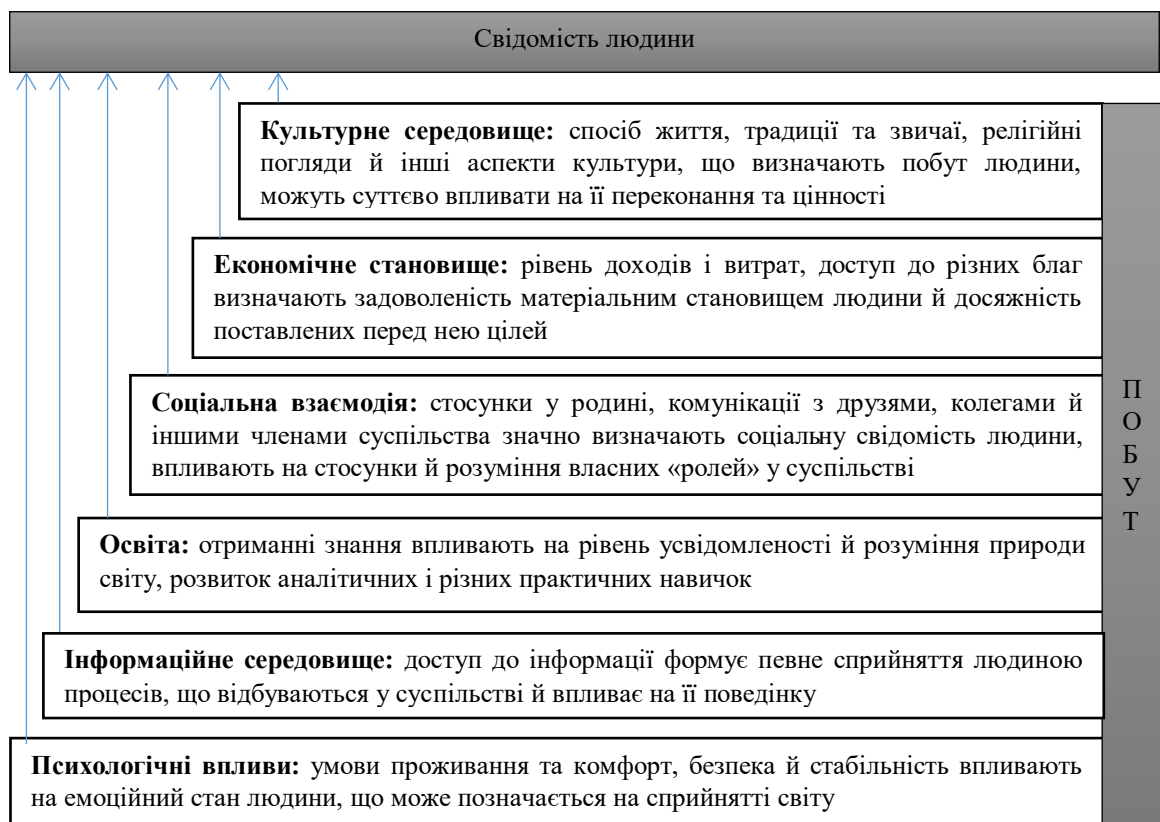
Кожна зі складових цього механізму залишає свій відбиток на поведінці людини, адже має свою унікальну природу й характерні риси. Тому, на думку авторів, доцільно розкрити внутрішній зміст кожного з елементів зазначеного механізму задля розуміння і прогнозування поведінки громадян як реакцію на певні суспільні процеси у державі, зокрема в Україні.

Першочерговим елементом механізму формування поведінки людини є побут, який, на думку О. Петінової, представляє собою сукупність умов, засобів, способів і форм задоволення матеріальних і духовних потреб особистостей у процесі їх спільної діяльності, спілкування, різних форм взаємодії [6, с. 7]. Отже, поняття «побут» включає в себе відповідні умови повсякденного життя людини, що представлені різноманітними матеріальними, духовними благами й іншими аспектами повсякденного існування, які людина може отримати лише за умови соціальної взаємодії у суспільстві, тобто саме умови існування людини визначають її побут. Побут – це своєрідний фундамент, на якому ґрунтується життя людини, й відображається у її щоденних звичках, цінностях, виборах і, відповідно, діях. Він є невід'ємною складовою буття людини, оскільки її повсякденне життя, щоденні дії та потреби є необхідною передумовою її існування.

Рис. 1. Чинники формування поведінки людини у суспільстві
 Джерело: авторська розробка

Важливою складовою механізму людської поведінки є свідомість людей, яка постійно перебуває під впливом суспільних процесів. Англійський філософ Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної» зазначав, що у процесі еволюції людства та, відповідно, державотворення відбувається перехід людини від її «природного стану» до стану соціальної істоти, яка існує і розвивається завдяки активній взаємодії з різними членами суспільства [11, с. 253]. Тобто, поступовий розвиток людства «окультурював» людину й робив її більш гуманною у своїх діях, утім, і соціально залежною. Проте, відсутність справедливості й рівності у суспільстві, які переважно лише пропагуються і у наш час, призвела до виникнення безлічі конфліктів, за яких людина відстоює насамперед власні, і, нерідко, егоїстичні інтереси. Так, у сучасному суспільстві відбувається певна деградація свідомості людини – людина переходить у так званий «природний стан», де власне домінує над суспільним [11, с. 260]. Тому нам імпонує думка класика політичної економії К. Маркса, яка полягає у тому, що «не свідомість людей визначає їх буття, а, навпаки, їх суспільне буття визначає їх свідомість» [8, с. 10]. Утім, автори вважають, що зворотний характер взаємодії, тобто вплив свідомості на буття, також не виключається. Залежно від того, як людина взаємодіє з навколишнім середовищем, зокрема з різними членами суспільства, її свідомість поступово трансформується. Так, побут і свідомість взаємодіють, впливаючи одне на одне. Сукупність досвіду й звичок, стан соціального середовища у якому існує людина та її матеріальний достаток сприяє формуванню унікальної свідомості кожної особи. Складові побуту, які здійснюють вплив на свідомість людини представлено на рис. 2.

Рис. 2. Складові побуту, які здійснюють вплив на свідомість людини

Джерело: побудовано авторами на основі [4; 9; 12] і власних досліджень

Вищезазначене відповідно впливає на формування потреб й інтересів громадян, які мають характерні риси, й прояви яких залежать від розвитку й здібностей людини (табл. 1).

Таблиця 1

Типові інтереси й потреби людини

Інтереси	Потреби за А. Маслоу
- хобі, розваги	- фізіологічні потреби
- освіта, розвиток	- потреби у безпеці
- здоров'я	- соціальні потреби
- соціальна комунікація	- потреби в увазі й повазі
- творчість, самовираження	- потреби у самореалізації

Джерело: побудовано авторами на основі [5; 7; 13; 14] і власних досліджень

Інтереси можуть бути втілені у певних видах діяльності, які відповідають потребам конкретної людини. Проте, відповідь на питання, що є першочерговим – інтереси чи потреби, залежить від індивіда, його поглядів, бажань і пріоритетів. Якщо людину розглядати як біологічну істоту, яка має життєво-необхідні фізіологічні потреби, то першочерговими є її потреби, якщо ж людину розглядати як соціально-активний елемент суспільства, то першочерговими є її інтереси.

Вплив інтересів і потреб на цінності людини є визначальним, оскільки ці фактори взаємодіють і формують особистісні погляди й життєві пріоритети.

Цінності людини – це її переконання, згідно з якими вона визначає, що для неї у житті є важливим, а що – другорядним. Цінності можуть трансформуватися залежно від розвитку особистості, життєвого досвіду й

інших факторів. Отже, кожна людина може мати унікальний набір цінностей, котрий формується протягом її життя й може змінюватися під впливом середовища, у якому вона існує. Узагальнений перелік загальнолюдських цінностей представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Узагальнений перелік загальнолюдських цінностей

Назва цінностей	Зміст цінностей та їх прояви
Сімейні цінності	Турбота про сім'ю та родину, підтримка сімейних родинних зв'язків
Моральні цінності	Чесність, відповідальність, справедливість, повага до інших
Релігійні цінності	Переконання, принципи й ідеали, які формуються під впливом релігійного вчення
Освіта й знання	Бажання навчатися, отримувати нові знання і розвивати навички
Здоров'я	Турбота про власне здоров'я, здоровий спосіб життя
Спільнота й соціальна справедливість	Взаємодія з членами суспільства, взаємодопомога, боротьба за рівність і справедливість та ін.
Творчість і самовираження	Процес вираження власних почуттів, думок, ідей, переживань чи креативного потенціалу; розвиток творчих здібностей
Матеріальний комфорт	Фінансова стабільність, забезпечення базових потреб, комфортний рівень життя

Джерело: побудовано авторами на основі [2; 15; 16] і власних досліджень

На думку вітчизняного історика й публіциста Я. Грицака, зростання добробуту населення веде до демократизації суспільства й модернізації суспільного життя загалом. Проте економічні зміни впливають на політику не прямо, а через цінності, які панують у суспільстві. Тому взаємозв'язок між економікою, політикою і цінностями має характер кореляції на зразок «курка-ййце» [17].

Сьогодні в українському суспільстві через жорстоку агресію російської федерації відбувається певна трансформація у поглядах на життя, і більшість громадян вже переосмислила що для них головне, а що – другорядне (табл. 3).

Таблиця 3

Зміна пріоритетів у життєвих цінностях українців, 2021–2022 рр.

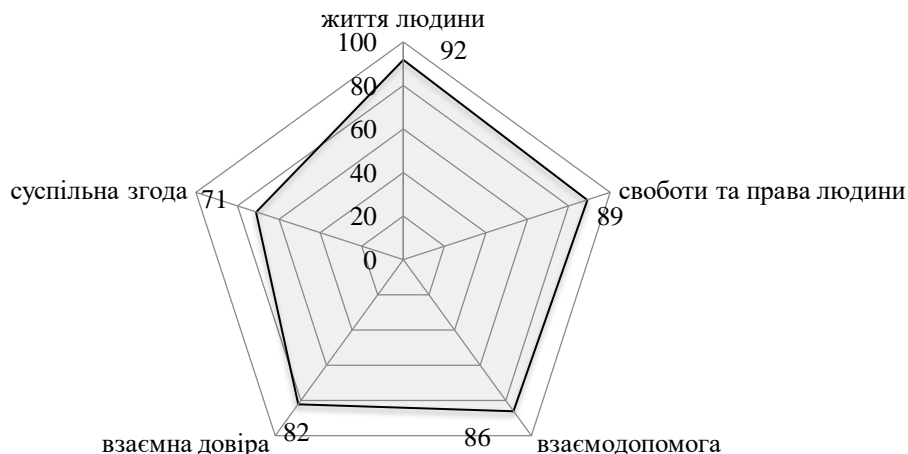
Назва та зміст цінностей	Тенденція*
Багатство, соціальний статус	↓
Досягнення, особистий успіх	↑↑
Гедонізм (прагнення насолоди або чуттєвого задоволення)	без змін
Прагнення новизни, необхідність змін	↑
Самостійність у думках і діях	↑↑
Терпимість (захист благополуччя усіх людей і природи)	↑
Доброта (збереження і підвищення добробуту близьких людей)	↑
Традиційність (культурні й релігійні звичаї)	↑↑
Конформізм (схильність до пасивних стандартів у поведінці)	↓
Безпека	↑

*↓ – спад, ↑ – зростання, ↑↑ – посилене зростання

Джерело: побудовано авторами на основі [7; 18; 19]

Потрібно відзначити, що в умовах війни більшість українців все менше турбує питання власних статків, тоді як діяльність органів влади та їх ефективність все більше цікавить пересічних громадян. Вони не пасивно споглядають події, що відбуваються у державі, а активно приймають участь у суспільних процесах і державотворенні. Поряд із цим українці неабияк переймаються власними досягненнями й успіхом, хочуть бути самостійними у

свої діях і починають більше цінувати національні традиції та відроджувати їх. Згідно опитування, яке було проведено дослідницькою компанією Gradus Research у вересні 2022 року (цільова група дослідження – чоловіки й жінки віком від 18 років, що на момент початку війни проживали у містах з населенням 50 тис. жителів і більше), що відображено в аналітичному звіті «Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – десята хвиля дослідження», 92% респондентів найвищою цінністю для українців вважають життя людини, 89% – свободи й права людини, 86% – взаємну допомогу, 82% – взаємну довіру, 71% – суспільну злагоду, що показано на рис. 3.

Рис. 3. Найголовніші цінності для українців у 2022 році, %

Джерело: побудовано авторами на основі [20]

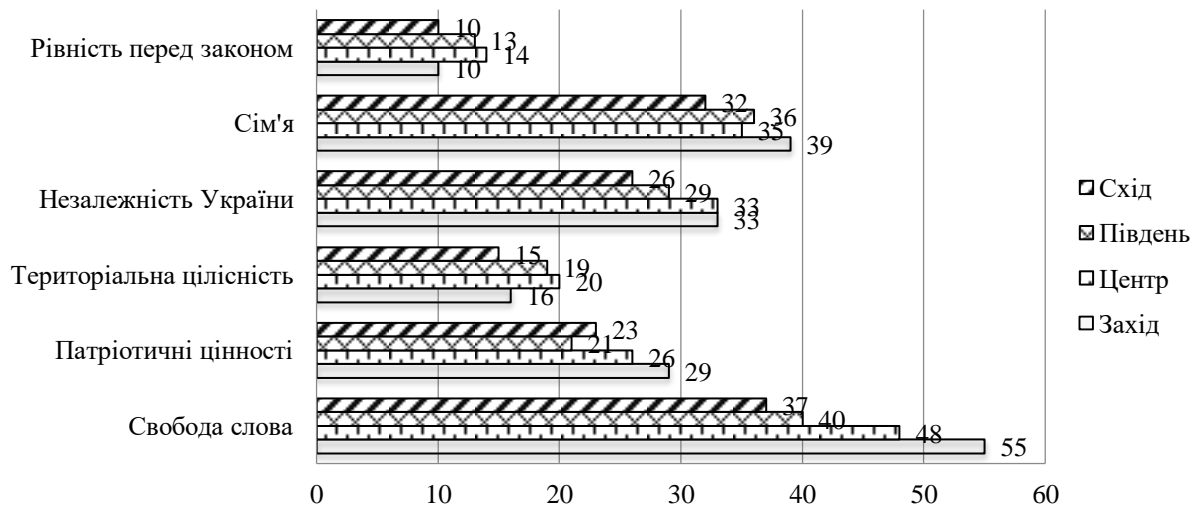
Проте питання матеріального комфорту також не можна ігнорувати, оскільки сьогодні переважно кожен з нас є «людиною економічною», яка діє з метою збагачення задля задоволення своїх потреб [21, с. 133]. Бажання розбагатіти завжди буде притаманне для громадян, а зміна його позиції у шкалі пріоритетів залежатиме від суспільних трансформацій.

Потрібно зауважити, що жителі різних регіонів України мають суттєві розбіжності у ставленні до певних цінностей, що, на нашу думку, обумовлено історичним минулим і «сусідством» з різними країнами, зокрема не зовсім дружніми (Угорщина) і ворожими (росія та білорусь) (рис. 4).

Зазначені фактори мають «ефект так званого відбитку» у поведінці громадян, що суттєво ускладнює трансформаційні процеси у нашому суспільстві.

Цінності людини відіграють важливу роль у сприйнятті нею тієї чи іншої ідеології, яка є певною системою поглядів і переконань, а також визначає спосіб розуміння суспільства й світу загалом, ролі й місця людини у ньому. На думку О. Бегаль, Ю. Коломієць й А. Сухарина, ідеологія може включати в себе політичні, економічні, екологічні, соціальні, релігійні, філософські й інші аспекти, оскільки є основою для формування певних цілей та розробки відповідних стратегій задля їх досягнення [23, с. 155; 24, с. 5; 25, с. 204; 26]. Отже, ідеологія, будучи рушійною силою суспільно-політичних процесів, визначає вектор соціально-політичних трансформацій.

Рис. 4. Важливість окремих цінностей для жителів України різних регіонів, у 2021 році, %

Джерело: побудовано авторами на основі [22]

Ідеологія та маніпуляція суспільною свідомістю часто взаємопов'язані, оскільки ідеології можуть використовуватися як інструмент для маніпуляції свідомістю народних мас. Тому важливо розрізняти конструктивну ідеологію та маніпуляцію задля забезпечення критичного підходу до інформації та формування на її основі власних поглядів. Відсутність у державі ідеології може вказувати на певний брак чіткої системи політичних, соціальних або етичних переконань у можновладців. Для суспільства це має негативні наслідки, оскільки перешкоджатиме збалансованому його розвитку й може призвести до відсутності консолідації людських зусиль під час вирішення назрілих суспільних проблем, наслідком чого буде зростання соціальної напруги у ньому.

Сьогодні Україна переживає політичну кризу, яка, насамперед, проявляється у періодичній зміні інтеграційних векторів (східний або західний напрями). Це обумовлено тим, що різні політичні сили, які приходять до влади, мають кардинально різне бачення щодо розвитку держави й суспільства, а відсутність загальної ідеології та маніпуляції свідомістю людей завдяки мас-медіа призвело до того, що відбувся певний розкол у свідомості наших громадян, які по-різному бачать вектор розвитку суспільства [27, с.490]. Варто зазначити й те, що «тема сімейних цінностей взагалі відсутня в ідеологічному наративі держави, хоча сім'я є одним із головних ідентифікаторів українців» [22].

Різні політичні сили дану ситуацію використовують для власної популяризації, завдаючи цим найперше шкоди самому суспільству поглиблюючи політичну кризу, ставлячи під сумнів реалізацію стратегічних завдань щодо вступу в ЄС й інші міжнародні альянси.

Отже, реалізація передвиборних лозунгів діючого Президента України про те, що державу потрібно «зшивати нитками», передбачає формування в українців відповідної ідеології, адже недостатньо лише розробити комплексну

ефективну програму виходу суспільства з кризи, потрібно, щоб вона відображала його реальні потреби й інтереси, а також сприймалася громадянами як необхідний захід щодо покращення стану справ та якості життя у державі.

Ідеологія може суттєво впливати на формулювання цілей людини й шляхи їх досягнення. З іншого боку, цілі можуть визначати напрямок дій, який відповідає конкретній ідеології. Сьогодні для кожної держави головною її ціллю є збалансований розвиток, як основа стабільності й процвітання. Це передбачає формування загальної державної ідеології, що, зокрема, передбачає визначення чітких стратегічних цілей та шляхів їх досягнення й усвідомлення її усіма верствами населення як життєво-важливої необхідності. Проте, як свідчить вітчизняний досвід, цілі окремої людини не завжди співпадають із загальнодержавними й можуть призвести до конфліктних ситуацій, оскільки вони відображають інтереси різних рівнів і різні перспективи.

На думку авторів, основними причинами розбіжностей державних й індивідуальних інтересів є наступне:

- піднесення особистих інтересів із загальнодержавними;
- невідповідність індивідуальних цінностей загальнодержавній стратегії розвитку;
- конфлікт інтересів різних етнічних, релігійних і соціальних груп населення обумовлений декларованою політикою органів влади;
- низька якість державного менеджменту;
- великі проміжки часу щодо реалізації загальнодержавних стратегій та необхідність швидкого задоволення індивідуальних потреб й інтересів.

Кожен з нас має у житті власну ціль і не одну, що мотивує до певної поведінки. Цілі й мотивація взаємодіють між собою та визначають напрям й інтенсивність нашої діяльності. Мотивація сприяє подоланню труднощів, які можуть виникнути під час досягнення цілей, вона може бути внутрішньою (цінності, інтереси, рівень задоволення благами) або зовнішньою (визнання, винагороди, покарання), тому важливо розуміти власні мотиваційні чинники людини, а також враховувати їх під час взаємодії з нею.

Мотивація людини має прямий вплив на її поведінку й акцентує увагу на тому, що саме стимулює (нагорода, покарання, очікування результату, соціальні впливи й інше) її до певних дій та вчинків. Кожен з нас має власну теорію мотивації, такий собі «мотиваційний мікс», який є певною добіркою мотиваційних ідей, об'єднаних в одне ціле. Проте на мотивацію людини та її поведінку значно впливає такий чинник як довіра. Потрібно зазначити, що мотивація та довіра взаємопов'язані. Це проявляється у ставленні людей один до одного та їх реакції на суспільні трансформації. Здатність побудови довіри є важливим аспектом у суспільних відносинах і може бути ключовою для створення позитивного й стабільного соціального середовища. Сьогодні вітчизняний політикум переживає кризу довіри суспільства, що обумовлено прогалинами в економічній та соціальній політиці, військовою агресією росії проти України й іншими чинниками [28].

Отже, особливості прояву основних чинників поведінки людини у

суспільстві залежать від впливу суспільних трансформацій, які відбуваються у ньому й безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість.

Висновки. Управління поведінкою людини у суспільстві досить складний процес, який вимагає врахування багатьох чинників. Розуміння їх природи робить дії людини передбачуваними й прогнозованими, а суспільні трансформації – ґрунтовними й своєчасними.

Побудова демократичного суспільства є складним і динамічним процесом, що вимагає дотримання його членами відповідних норм поведінки й правил, напрацьованих у процесі еволюції. Чинники впливу на поведінку людини у суспільстві є своєрідним «будівельним матеріалом», за допомогою якого відбувається процес його розбудови. Здатність до реформ і відкритість політичних еліт до нових ідей, включення громадян у процеси прийняття рішень є своєрідним індикатором ефективності системи управління суспільством.

Список використаних джерел

1. Владленова І.В. Концептуальне оформлення поняття «ідеологія»: філософські підходи. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 2 (21). С. 50-57.
2. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Соціологія. 2013. Т. 225. Вип. 213. С. 27-30.
3. Левчук К.І. Трансформація доктрини «Третього Риму» в ідеологію «руського мира». *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2023. № 6 (12). С. 710-720. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-710-720](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-710-720)
4. Панасюк С.Л. Роль культури побуту у формуванні особистості. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць*. 2009. № 6(8). С. 464-468.
5. Рудницький С. Політичне і соціальне у потребах: проблеми взаємозалежності і співвідношення. *Політичний менеджмент: Український науковий журнал*. 2012. № 4-5. С. 154-164.
6. Петінова О.Б. Соціально-побутове в ціннісних орієнтаціях особистості: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Одеса, 2004. 20 с.
7. Березюк С.В., Токарчук Д.М., Яремчук Н.В. Нові вимоги до провладного українського політикуму в умовах повоєнної відбудови економіки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 24-41. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4
8. Marx K. *Zur Kritik der politischen Ökonomie*. Berlin: Zenodot Verlagsgesellschaft, 2017. 196 p.
9. Шаповалова Л.О. Поняття побуту: сутність та структура. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 42. С. 131-137.
10. Шпак В.Т. Суперечності і помилки «матеріалістичного розуміння

історії». *Гуманітарний вісник ЧДТУ. Серія: Філософські науки*. 2011. Вип. 1. С. 61-71.

11. Гоббс Т. Левіафан / Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.

12. Борисенко В. К. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Унісерв, 2000. 190 с.

13. Інтереси – це... Інтереси людини. URL: <https://ukrpublic.com/aktualne/nteresi-tse-interesi-lyudini.html> (дата звернення: 20.12.2023).

14. Що таке суспільний інтерес і як він впливає на доступ до інформації? URL: <https://cedem.org.ua/consultations/suspilnyi-interes-dostup/> (дата звернення: 29.12.2023).

15. Andreieva O. Universal human values' notion development in modern educational field. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. № 7 (27). Р. 4-8. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.149259>

16. Осіпцов А.В., Вертель О.В. Соціальний характер особистості як умова формування здорового способу життя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. №3 (102). С. 224-235. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-224-235>

17. Грицак Я. Цінності українців: pro et contra реформ в Україні. URL: <https://zbruc.eu/node/37721> (дата звернення: 29.12.2023).

18. Длігач А. Суперсили і проявлені суспільні цінності Українців. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/16/7340093/> (дата звернення: 29.12.2023).

19. Загородній М. Які життєві цінності важливі для українців? Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154/> (дата звернення: 29.12.2023).

20. Людське життя вважають найвищою цінністю 92% українців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3600903-ludske-zitta-vvazaut-najvisou-cinnistu-92-ukrainciv.html> (дата звернення: 29.12.2023).

21. Яковенко Р.В., Бобочка Т.В., Линченко М.Д. «Людина економічна» та її еволюція. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 27. С. 129-137.

22. Котенський А. Дослідники назвали нові головні цінності українців. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/doslidnyky-nazvaly-novi-holovni-tsinnosti-ukraintsiv> (дата звернення: 29.12.2023).

23. Бегаль О. М. Ідеологія як основа соціальної активності особистості у сучасному українському суспільстві // Ідеологія в сучасному світі: матеріали доповідей і виступів Науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 жовтня 2011 р.). Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. С. 155-156.

24. Коломієць Ю. Ю. Поняття ідеології: її сутність, зміст, форма. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 1-6.

25. Сухарина А. Локальні та глобальні ідеології: особливості їхньої взаємодії з наукою. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 199-205.

26. Ідеологія – що це таке, суть і мета, види та форми ідеологій. URL: <https://termin.in.ua/ideolohiia/> (дата звернення: 29.12.2023).

27. Bereziuk S., Pronko L., Samborska O. The phenomenon of political power in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. № 9 (2). P. 488-500.

28. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий-березень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 29.12.2023).

References

1. Vladlenova, I.V. (2014). Kontseptualne oformlennya ponyattya «ideolohiya»: filosofski pidkhody [Conceptual design of the concept of «ideology»: philosophical approaches]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho» – Bulletin of the National University «Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mudriy», 2, 21, 50-57. [in Ukrainian].*

2. Matyazh, S.V., & Berezyanska, A.O. (2013). Klasyfikatsiya tsinnostey ta tsinnisnykh oriyentatsiy osobystosti [Classification of values and value orientations of the individual]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylyanska akademiya». Seria: Sotsiolohiya – Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Series: Sociology, 225, 213, 27-30 [in Ukrainian].*

3. Levchuk, K.I. (2023). Transformatsiya doktryny «Tretoho Rymu» v ideolohiyu «ruskoho myra» [The transformation of the doctrine of the «Third Rome» into the ideology of the «russian world»]. *Visnyk nauky ta osvity. Seriya «Filolohiya», Seriya «Pedagogika», Seriya «Sotsiolohiya», Seriya «Kultura i mystetstvo», Seriya «Istoriya ta arkeolohiya» – Bulletin of Science and Education. Philology Series, Pedagogy Series, Sociology Series, Culture and Art Series, History and Archeology Series, 6 (12), 710-720. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-710-720](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-710-720) [in Ukrainian].*

4. Panasyuk, S.L. (2009). Rol kultury pobutu u formuvanni osobystosti [The role of everyday culture in personality formation]. *Aktualni problemy navchannya ta vykhovannya lyudey z osoblyvymy potrebamy. Zbirnyk naukovykh prats – Actual problems of education and upbringing of people with special needs. Collection of scientific works, 6 (8), 464-468 [in Ukrainian].*

5. Rudnytsky, S. (2012). Politychne i sotsialne u potrebakh: problemy vzayemozalezhnosti i spivvidnoshennyan [Political and social in needs: problems of interdependence and correlation]. *Politychnyi menedzhment: Ukrainskyi naukovyi zhurnal – Political management: Ukrainian scientific journal, 4-5, 154-164 [in Ukrainian].*

6. Petinova, O.B. (2004). Sotsialno-pobutove v tsinnisnykh oriyentatsiyakh osobystosti [Social and everyday life in the value orientations of the individual]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
7. Berezyuk, S.V., Tokarchuk, D.M., & Yaremchuk, N.V. (2022). Novi vymohy do provladnoho ukrayinskoho politykumu v umovakh povoyennoyi vidbudovy ekonomiky Ukrayiny [New requirements for pro-government Ukrainian politicians in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine's economy]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannya nauky i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 4 (62), 24-41. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4 [in Ukrainian].
8. Marx, K. (2017). *Zur Kritik der politischen Ökonomie*. Berlin: Zenodot Verlagsgesellschaft [in German].
9. Shapovalova L.O. (2010). Ponyattya pobutu: sutnist ta struktura [Concept of everyday life: essence and structure]. *Humanitarnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi – Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 42, 131-137. [in Ukrainian].
10. Shpak, V.T. (2011). Superechnosti i pomylyky «materialistychnoho rozuminnya istoriyi» [Contradictions and errors of the «materialistic understanding of history»]. *Humanitarnyy visnyk CHDTU. Seriya: Filosofski nauky –Humanitarian Bulletin of ChDTU. Series: Philosophical sciences*, 1, 61-71 [in Ukrainian].
11. Hobbes, T. (2000). *Leviafan [Leviathan]* / Per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
12. Borysenko, V. K. (2000). *Tradytsiyi i zhyttyediyaniy etnosu: na materialakh svyatkovo-obryadovoyi kultury ukrayintsiv [Traditions and life activities of the ethnos: on the materials of the festive and ceremonial culture of Ukrainians]*. Kyiv: Uniserv [in Ukrainian].
13. Interesy – tse... Interesy lyudyny [Interests are... Human interests]. *ukrpublic.com*. Retrieved from: <https://ukrpublic.com/aktualne/nteresi-tse-nteresi-lyudini.html> [in Ukrainian].
14. Shcho take suspilnyy interes i yak vin vplyvaye na dostup do informatsiyi? [What is public interest and how does it affect access to information?] *cedem.org.ua*. Retrieved from: <https://cedem.org.ua/consultations/suspilnyi-interes-dostup/> [in Ukrainian].
15. Andreieva, O. (2018). Universal human values' notion development in modern educational field. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 7 (27), 4–8. Retrieved from: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.149259> [in Ukrainian].
16. Osiptsov, A.V., Vertel, O.V. (2021). Sotsialnyy kharakter osobystosti yak umova formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya [The social nature of the individual as a condition for the formation of a healthy lifestyle]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka – Personal spirituality: methodology, theory and practice*, 3 (102), 224-235. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-224-235> [in Ukrainian].
17. Hrytsak, Ya. Tsinnosti ukrayintsiv: pro et contra reform v Ukrayini [Values of Ukrainians: pro and contra of reforms in Ukraine]. *zbruc.eu*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/37721> [in Ukrainian].

18. Dliach, A. Supersyly i proyavleni suspilni tsinnosti Ukrayintsiv [Superpowers and manifested social values of Ukrainians]. *pravda.com.ua*. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/16/7340093/> [in Ukrainian].
19. Zahorodniy, M. Yaki zhyttyevi tsinnosti vazhlyvi dlya ukrayintsiv? Opytuvannia [What life values are important for Ukrainians? Poll]. *life.pravda.com.ua*. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154/> [in Ukrainian].
20. Lyudske zhyttya vvazhayut nayvyshchoyu tsinnistyu 92% ukrayintsiv [92% of Ukrainians consider human life to be the highest value]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3600903-ludske-zitta-vvazaut-najvisou-cinnistu-92-ukrainciv.html> [in Ukrainian].
21. Yakovenko, R.V., Bobochka, T.V., & Lynchenko, M.D. (2015). «Liudyna ekonomichna» ta yii evoliutsiia [«Economic man» and its evolution]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*, 27, 129-137 [in Ukrainian].
22. Kotensky, A. Doslidnyky nazvaly novi holovni tsinnosti ukrayintsiv [Researchers named the new main values of Ukrainians]. *portal.lviv.ua*. Retrieved from: <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/doslidnyky-nazvaly-novi-holovni-tsinnosti-ukrayintsiv> [in Ukrainian].
23. Behal, O.M. (2011). Ideolohiya yak osnova sotsialnoyi aktyvnosti osobystosti u suchasnomu ukrayinskomu suspilstvi [Ideology as the basis of social activity of the individual in modern Ukrainian society]. *Ideolohiya v suchasnomu sviti – Ideology in the modern world: Proceedings of the Scientific and practical conference*, (pp. 155-156). Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet» [in Ukrainian].
24. Kolomiyets, Yu. Yu. (2018). Ponyattya ideolohiyi: yiyi sutnist, zmist, forma [Concept of ideology: its essence, content, form]. *Vcheni zapysky Tavriyskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky – Scholarly notes of V. I. Vernadsky Tavri National University. Series: Legal sciences*, 29(68), 3, 1-6 [in Ukrainian].
25. Sukharyna, A. (2017). Lokalni ta hlobalni ideolohiyi: osoblyvosti yikhnoyi vzayemodiyi z naukoyu [Local and global ideologies: peculiarities of their interaction with science]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politologichni studiyyi – Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies*, 15, 199-205 [in Ukrainian].
26. Ideolohiya – shcho tse take, sut i meta, vydy ta formy ideolohiy [Ideology – what is it, essence and purpose, types and forms of ideologies]. *termin.in.ua*. Retrieved from: <https://termin.in.ua/ideolohiia/> [in Ukrainian].
27. Bereziuk, S., Pronko, L., Samborska, O. (2020). The phenomenon of political power in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*, 9 (2), 488-500 [in English].
28. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini ta dii vlady, dovira do sotsialnykh instytutiv (liutyi-berezen 2023r.) [Citizens' assessment of the situation in the country and the actions of the authorities, trust in social institutions (February-March, 2023)].

razumkov.org.ua. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-liutyi-berezen-2023r> [in Ukrainian].

Відомості про авторів

БЕРЕЗЮК Сергій Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: sergejj.berezjuk@gmail.com).

ПРОНЬКО Людмила Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, декан факультету менеджменту та права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: PronkoL@ukr.net).

ГОДА Олена Олександрівна – студентка бакалаврату факультету менеджменту та права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: godaalena@gmail.com).

BEREZIUK Sergiy – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: sergejj.berezjuk@gmail.com).

PRONKO Lyudmila – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Management and Law, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: PronkoL@ukr.net).

HODA Olena – undergraduate student of the Faculty of Management and Law, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: godaalena@gmail.com).

УДК 330.4, 338:504, 33; 330

DOI: 10.37128/2411-4413-2023-4-8

**ФОРМУВАННЯ
ЕНЕРГЕТИЧНОГО
БАЛАНСУ УКРАЇНИ
З ВИКОРИСТАННЯМ
ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ
ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ**

ГУРОЧКІНА В.В.,
*доктор економічних наук, професор кафедри
економіки, підприємництва та
бізнес-адміністрування*

КОГУТ С.С.,
*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри економіки, підприємництва та
бізнес-адміністрування,
Державний податковий університет
(м. Ірпінь)*

У статті охарактеризовано складові енергетичного балансу України, представлено аналітичні дані у розрізі складових: виробництво палива й енергії та їх частки у загальному обсязі; показники експортно-імпорتنих операцій на енергетичному ринку за видами ресурсів; обсягів загального постачання за видами енергетичних ресурсів та їх структурою. Проаналізовано сектор відновлюваної енергетики України у контексті забезпечення